

- Вінницького державного педагогічного університету Ім. М.Коцюбинського. – Серія Історія”. – 2006. – Вип. XI. – С.271-273.
5. Сокальський О.С. Організація бібліотечної справи. – Х., 1970. -242 с.
 6. Терещенко Т.В. Розвиток бібліотечної мережі в українському селі в період відбудови народного господарства (1943-1950 рр.) // Український селянин: Зб. наук. праць. – Черкаси. – 2002. – Вип.6. – С. 47-48.
 7. Центральний державний архів вищих органів влади і управління України (далі – ЦДАВО України). – Ф. 5116. – Оп. 9. – Спр. 397.
 8. ЦДАВО України. – Ф. 5116. – Оп. 9. – Спр. 428.
 9. Там само. – Спр. 465.
 10. Там само. – Спр. 476.
 11. Там само. – Спр. 478.
 12. Центральний державний архів громадських об’єднань України. – Ф. 1. – Оп. 24. – Спр. 12. – Арк. 306-308.

Аннотація

В статье рассматриваются вопросы становления сети, ведомственной принадлежности, источников финансирования и деятельность сельских библиотек Украины по формированию книжных фондов, обслуживания читателей, организации краеведческой работы в 50-х – первой половине 60-х гг. XX в.

Ключевые слова: сельские библиотеки, сеть, структура, книжный фонд, читатели, статистика.

УДК 027.7(477.43-25)''1921/1930''

Л.Ф. Філінюк

м. Кам'янець-Подільський

З ІСТОРІЇ БІБЛІОТЕКИ КАМ'ЯНЕЦЬ-ПОДІЛЬСЬКОГО ІНСТИТУТУ НАРОДНОЇ ОСВІТИ (1921-1930 рр.)

У статті розкриваються основні віхи становлення і труднощі функціонування бібліотеки Кам'янець-Подільського державного університету в період існування інституту народної освіти, зумовлені реформуванням й репресивними заходами щодо першого вищого навчального закладу в Південно-Західному регіоні України.

Ключові слова: бібліотека, інститут народної освіти, книжковий фонд, формування, обмін, вилучення, види діяльності

У становленні та розвитку бібліотеки Кам'янець-Подільського державного університету особливе місце посідає поки що недостатньо висвітлений у науковій літературі період із утворення в 1921 році на базі Кам'янець-Подільського державного українського університету інституту народної освіти та сільськогосподарського інституту до перетворення в 1930 році ІНО в інститут соціального виховання, тобто час, коли бібліотека функціонувала як підрозділ Кам'янець-Подільського інституту народної освіти. Саме цим зумовлено актуальність, науково-теоретичне та практичне значення обраної проблеми.

Наукова розвідка здійснена на основі досягнень вітчизняної історичної науки та історичного краєзнавства із залученням значного масиву архівних документів і матеріалів Державного архіву Хмельницької області, головним чином фонду „Кам'янець-Подільський інститут народної освіти. Бібліотека”, що переважно вперше вводяться у науковий обіг.

Передусім наголосимо, що історія книгозбірні Інституту народної освіти почалася надзвичайно складними, пов'язаними з поразкою Української національно-демократичної революції та утвердженням в Україні радянської влади подіями, які визначили не тільки долю Кам'янець-Подільського державного українського університету, а й перспективи існування його бібліотеки. Особливий вплив справило те, що більшовики не довіряли дореволюційній українській інтелігенції, тим більше тій її частині, яка створила і працювала в українському університеті. У зв'язку з реорганізацією 9 січня 1921 року університету в інститут теоретичних наук

(ІТЕН), а 26 лютого 1921 року – зі створенням на його базі двох інститутів: народної освіти та сільськогосподарського, бібліотечні книги були розподілені між ними, а частково переведені до інших установ і навчальних закладів. Водночас достатньо велика кількість літератури тимчасово була евакуйована разом із групою викладачів у Польщу, яку до Кам'янця-Подільського повернути не вдалося.

Через те, що у спадок Інституту народної освіти дісталася лише незначна кількість літератури, його бібліотеку довелося формувати майже заново. Найгострішою була потреба в підручниках, особливо українською мовою, на якій велось навчання. Ситуацію спасало те, що викладачі масово здавали у бібліотеку свою власну літературу, адже поповнення її фонду на початку 20-х років минулого століття велось переважно за рахунок подарунків і випадкових закупівель, зокрема із бібліотеки губернатора та деяких інших установ, а також із великої бібліотеки закритої тоді Подільської семінарії. Підкреслимо, що частина її книг була дуже цінною й стала своєрідною базою знаменитого кабінету вивчення Поділля, до організації якого інститут тут же приступив. Загалом у фонд бібліотеки з інших організацій і установ поступило 2106 книг і на кінець 1921-1922 навчального року разом із газетами вже складав 44705 примірників¹.

Але на чисельності бібліотечних книг ІНО позначилися неодноразові вилучення літератури, організовані радянськими чекістами за допомогою військових. Зокрема, 6 та 8 квітня 1921 року в її приміщенні були влаштовані обшуки. Першого разу не було знайдено нічого, проте було вилучено три корзини листування тодішнього керівника бібліотеки І.Сливки. Наступного разу чекісти під книжковими полицями знайшли 4 викроєних ситцевих сорочки, гімнастерку, штик від австрійської гвинтівки, яким розколвали для підпалу дрова, 2840 гривень і 36413 рублів карбованцями, а також вилучили комплекти газет „Слово”, „Подільський край” і деяку літературу². При цьому не тільки перевернули все вверх дном, поскидали і перемішали всі книги, а й нанесли немалу матеріальну шкоду книгозбірні, позривавши

дошки в підлозі, від стелажів, що унеможливило нормальне обслуговування читачів, особливо на абонементі³.

У листі ректора і комісара Кам'янець-Подільського інституту народної освіти від 13 червня 1921 року до командира дислокованого в місті 209 полку зазначалося, що відповідно до декрету РНК Української СРР від 13 червня 1921 року майно вищих шкіл, до яких відносився ІНО, вилученню не підлягало. На цій підставі книги бібліотеки інституту загальною кількістю 1540 примірників видані бути не можуть без розпорядження Губпрофосвіти чи Укрголовпрофосвіти⁴. Проте цим справа не закінчилася. В середині грудня знову надійшов лист помічнику командира роти Гарбі з вказівкою вилучити із місцевих бібліотек книги воєнного змісту⁵.

Черговий обшук у 1922 році влаштували агенти ГПУ, вилучивши з бібліотеки ІНО літературу так званого несоціалістичного змісту, яка слугувала виключно для дослідницьких цілей. З цим навіть не міг погодитись політкомісар інституту Чалий, тому був змушений просити Народний комісаріат освіти України направити з цього приводу відповідні директиви⁶.

Улітку 1922 року власті стали вживати репресивні заходи і до працівників бібліотеки. Так, Кам'янець-Подільська комісія з чистки радянських установ ухвалила рішення про звільнення з посади „самостійника, що сидів у ЧК” бібліотекаря М.Ясинського⁷. Відтак Михайло Ілліч невдовзі був звільнений з посади. Але до останнього дня він проявляв турботу про залишення на посадах п'ятьох співробітників бібліотеки як „морально тривких”⁸.

Тим не менше робота з поповнення фондів бібліотеки продовжувалася. Про це свідчило листування керівництва навчального закладу та Кам'янецького повітового відділу народної освіти в 1921 році, яке містить інформацію про те, що останній, відгукнувшись на прохання, дозволив інституту перевезти книги і майно бібліотеки колишньої духовної семінарії та упорядкувати її за відповідними науковими вимогами. До того ж, ставилося завдання „провести цю роботу в якнайскоріший термін” і робилося

попередження, що, в разі потреби, із загальної кількості книг можуть бути виділені підручники для спеціального призначення⁹.

Цілком закономірно, що для перевезення бібліотеки потрібні були транспорт та фінанси для оплати виконаної роботи. Таких засобів університет не мав. Неодноразові звертання його керівництва до Наркомосу України про надання кредиту не мав жодних наслідків. Це змусило в черговий раз порушити клопотання перед Відділом народної освіти про виділення на перевезення книг позичково 150 тисяч рублів із негайним поверненням після отримання державного кредиту¹⁰.

Для збільшення книжкового фонду бібліотеки використовували різні можливості. Одним із видів поповнення його літературою став обмін виданнями між інститутом та Центральною науково-навчальною бібліотекою (колишньою бібліотекою Харківського університету). При цьому Центральна науково-навчальна бібліотека надсилала всі видання фізико-математичного товариства та самої бібліотеки¹¹. Подібний обмін книгами інститут проводив із історико-філологічним відділом Всеукраїнської академії наук¹² і Всенародною бібліотекою України¹³.

Нерідко вдавалися і до обміну книг на продукти харчування. Наприклад, у лютому 1922 року М.Грінченко і Ю.Сіцінський погодилися передати бібліотеці ІНО свої власні книги, щоб якось вижити в тих умовах. Першому з них інститут повинен був заплатити один пуд житнього борошна і 3 фунти гасу та другому – 3 пуди житнього борошна¹⁴.

Мешканець Кам'янця-Подільського М.А.Кердимон у вересні 1922 року виявив бажання обміняти 220 книг французькою мовою на 15 пудів пшениці або інше зерно за еквівалентом. Робив це власник книг на цілком професійній основі, оскільки до заяви на ім'я ректора інституту прилучив довідку професора Семеніва з висновком про корисність і потрібність літератури для бібліотеки навчального закладу¹⁵.

Незабаром діяльність бібліотеки ІНО ввійшла у нормальне русло. Вже з 1922 року почала поліпшуватися матеріальна база інституту, став зростати і

фонд бібліотеки. З 1923 р. вона отримувала обов'язковий примірник від Української Книжкової палати, вела книжковий обмін з бібліотеками наукових установ, вищих навчальних закладів, громадськими бібліотеками і краєзнавчими установами України, Російської Федерації¹⁶.

Поступово, крок за кроком, бібліотека, фонд якої перевершив 61597 примірників літератури, перетворилася в справжній важіль інститутського життя¹⁷.

Справа комплектування набула системного характеру і досить великих масштабів. Це зумовило політкомісара бібліотеки інституту І.Стойкевича просити бюро інституту затвердити її співробітниками для реєстрації книжок двох студентів М.Сотник і П.Круглика¹⁸.

Саме тоді вона відновила свою попередню назву „фундаментальна”¹⁹. На початку грудня 1925 року в бібліотеці нараховувалось 63034 книги. Читачами бібліотеки були викладачі і студенти не тільки ІНО, але і інших вищих навчальних закладів, професійних і трудових шкіл. Разом із літературою читальних залів і кабінетів в інституті станом на 15 квітня 1925 року нараховувалося 120 тисяч томів²⁰. Ось чому ректор інституту В.О.Геринович звернувся до Київської всеукраїнської наукової бібліотеки надіслати для бібліотеки ІНО зразки карток систематичного та абеткового каталогів і, по можливості, за відповідну оплату 150 тисяч карток із гарного картону²¹.

Інститутська бібліотека регулярно поповнювалась із багатьох джерел: за рахунок надходжень літератури з центральних видавництв, придбання книг із бібліотек різних закладів і установ, які розформовувались, а також у приватних осіб і подарунків викладачів й співробітників інституту²². Найбільшу кількість літератури бібліотека інституту отримувала з видавництв УСРР і Російської Федерації. Щорічний їх наклад складав понад 3 тис. примірників. Досить помітну частину складала обмінна література, що поступала від багатьох інститутів республіки, університетів РСФРР, Української Академії наук, краєзнавчих установ, Наукового товариства імені

Т.Г.Шевченка у Львові тощо. Водночас послідовно велася робота з придбання літератури на виділені для цього кошти²³. Крім того, в 20-х роках досить часто відбувалося вилучення книг на користь бібліотеки інституту репресованих професорів і викладачів.

До бібліотеки регулярно надходили передплачені з дозволу бюро інституту²⁴ всеукраїнські „Путь просвещения” (Харків), „Наука на Украине” (Харків), „Путь к коммунизму” (Харків) та всесоюзні журнали „Пролетарская революция” (Москва), „Печать и революция” (Москва), „Книга и революция” (Петербург), „Народное просвещение” (Москва) і „Вестник жизни” (Москва)²⁵. Крім того, завідувач бібліотекою М.Ясинський виклопотав, щоб місцеві газети надходили в трьох примірниках на умовах кредиту²⁶.

У постачанні бібліотеки інституту літературою та періодики була відновлена і відпрацьована певна система, відповідно до якої пропозиції щодо тих чи інших наукових і навчальних книг, журналів і газет надходили від завідувачів кафедрами в формі письмових заявок на ім'я завідувача бібліотеки, який узгоджував їх з керівництвом навчального закладу і лише після цього замовляли літературу в різних видавництвах та проводили передплату через Кам'янець-Подільську філію „Союздруку”. Безпосередньо доставка літератури і періодичних видань здійснювалася поштою на основі укладених для цього угод²⁷.

Внаслідок систематичної роботи з року в рік зростав бібліотечний фонд наукової, навчальної, методичної та художньої літератури. Якщо в 1922 році у бібліотеці нараховувалося 44705 назв книг, то в 1923 р. – 50164, у 1924 р. – 57265, в 1925 р. – 62731, а на 1927 рік фонд бібліотеки вже становив майже 100 тисяч примірників²⁸.

Упродовж 1922 – 1923 навчального року бібліотека розташовувалася в трьох приміщеннях: головного книжкового магазину, або як сьогодні прийнято називати книгосховища, читального залу та архіву. Головний книжковий магазин представляв собою спеціально обладнану велику залу на 40-50 тисяч книг. Полиці стелажів були майже повністю завантажені

книгами, тому М.Ясинський неодноразово звертався до господарської ради з проханнями встановити додаткові полиці для розміщення 10 – 15 тисяч книг²⁹. Восени 1921 року із залученням ради студентських представників був розроблений проект організації читального залу при студентському клубі³⁰. Читальний зал був обладнаний не тільки для обслуговування читачів у навчальних, а й наукових цілях. Згодом бюро ІНО розглянуло і затвердило „Правила читальні”, відповідно до яких читачам книги стали видавати за встановленою формою³¹. Загалом у роботі бібліотеки практикувалося затвердження правил користування книгами кожного навчального року³², що дозволяло враховувати специфіку обслуговування читачів.

Щоправда, скорочення семи із 12 працівників бібліотеки унеможливило функціонування читального залу з січня 1923 року. Адже фактично в штаті бібліотеки перебували політкомісар І.Стойкевич, бібліотекар М.Сулопарів, завідувач інвентарним і каталожним відділом Л.Соханевич, завідувач систематичним каталогом О.Руснак і завідувач абонементом С.Харкова³³

Скорочення штатних працівників бібліотеки привело до того, що на кінець березня 1924 року не було кому забезпечувати ритмічну роботу читального залу і зовсім припинили складання абеткового каталогу і впорядкування періодики. Ось чому М.Сулопарів у письмовому зверненні просив бюро інституту вишукати можливість і „дати одного службовця до бібліотеки і двох вартових до читальні з певною винагородою за роботу”³⁴. У 1925 році керівництво КПНО порушило клопотання перед Народним Комісаріатом Освіти України про збільшення штату працівників бібліотеки, оскільки двоє працюючих були „абсолютно не в стані виконати покладених на бібліотеку завдань”. Тоді ж правління інституту ухвалило постанову прийняти на роботу в бібліотеку О.Неселовського і просити НКО затвердити зазначену постанову і надіслати на оплату його роботи потрібні кошти³⁵.

Про масштаби та систему діяльності бібліотеки ІНО на початку 20-х років можна з’ясувати із таких фактів. У період із жовтня 1922 по жовтень

1923 року в бібліотеку поступило 3692 книги та 1847 примірників газет, 4414 з яких або більше 82,6 відсотків впродовж року були занесені в каталоги. У середньому щомісяця бібліотека працювала від 20 до 26 днів, а за рік – 274 дні. Як правило, книги додому видавалися лише професорам, студентам і службовцям. Приватні читачі користувалися літературою бібліотеки з дозволу бюро інституту, яка видавалися їм під заклад, еквівалентний вартості отриманих книг. Слід зауважити, що тоді книги виносити за межі читального залу заборонялося³⁶. Аналіз звітної документації бібліотеки засвідчує, що більш систематично фондом бібліотеки користувалися професорсько-викладацький склад і службовці навчального закладу. Їх у середньому нараховувалося відповідно від 45 до 54 та від 17 до 24 осіб. Кількість читачів із числа студентів коливалася в межах 72 – 298 осіб. Приватних читачів було найменше, які в загальній масі складали не більше 13,4 відсотка. В обліку відвідування бібліотеки на першому місці знаходилися студенти, частка яких сягала майже 67 відсотків, 14 відсотків належало співробітникам інституту, трохи більше 13 відсотків – професорсько-викладацькому складу та понад 6 відсотків приватним читачам.

Книговидача бібліотеки на початку 20-х років коливалася від 315 до 798 примірників на місяць, а за 1922-1923 навчальний рік сумарно досягла майже 6500 примірників. Цікаво, що повернення книг у бібліотеку найвищим було з боку викладачів і приватних читачів, серед студентів воно складало 83,5 відсотка та співробітників – 85,9 відсотка³⁷.

Порівняно більшою інтенсивністю робота читального залу відзначалася в період учительських курсів, які, як правило, проводилися на початку літа. Приміром, за червень 1924 року його працівники обслужили понад 650 читачів, у тому числі 442 вчителя та 214 студентів³⁸.

У наступні роки книговидача у бібліотеці була дещо меншою, що пояснювалося головним чином зменшенням чисельності студентів і викладачів інституту. Зокрема, у вересні 1925 року вона складала 237 одиниць. Щоправда, кількість прийнятої від абонентів літератури становила

409 примірників³⁹. Але вже у жовтні читачам було видано 1095 книг, зокрема через абонемент – 452 і лабораторії та читальний зал – 643⁴⁰. Наприкінці 20 – на початку 30-х років річна книговидача досягла більше 14,6 тисячі примірників, завдяки чому в середньому на одного студента припадало по 29 книг⁴¹.

Саме життя підказувало напрямки удосконалення роботи бібліотеки. Зокрема, група студентів із 20 осіб в березні 1924 року звернулася до бюро ІНО з проханням посилити інформаційне забезпечення читачів, яке знайшло підтримку з боку керівництва інституту⁴². Йшлося про те, що бібліотека часто отримує нову літературу, але для користування студентам вона попадає лише через кілька місяців, тим самим втрачаючи свою свіжість і значення. Передусім це стосувалося періодичних видань. Студенти самі вносили пропозицію з появою в бібліотеці нових книг і періодичних видань невідкладно заводити їх у каталог, а списки вивішувати в центрі читального залу для широкого ознайомлення⁴³. З одного боку, це свідчило про зацікавлення майбутніх фахівців у якнайшвидшому ознайомленні з новою літературою; з іншого стимулювало до усунення недоліків в роботі бібліотеки з обслуговування читачів і задоволення їх читацьких інтересів.

На початку 1923 року бібліотеці ІНО було присвоєно статус наукової. Важливо і те, що при ІНО для учнів трудових шкіл була відкрита і діяла дитяча бібліотека⁴⁴.

Діяльність бібліотеки інституту здійснювалася планово. У сесійний період і під час канікул її робота організовувалася за окремо складеними графіками⁴⁵. Чітко виділялося кілька основних напрямків роботи невеличкого її колективу: формування фонду науковою, навчально-методичною, науково-популярною та художньою літературою; оформлення систематичного та алфавітного каталогів, яке набрало цілісного характеру, починаючи з 1927 року⁴⁶; обслуговування читачів і задоволення читацьких інтересів; надання допомоги професорсько-викладацькому складу в здійсненні наукових досліджень; проведення бібліотекознавчих, книгознавчих і бібліографічних

студій. У системі її функціонування важливе місце посідала робота бібліотечної ради, яка збиралася на свої засідання два-три рази на місяць, де розглядали найбільш важливі питання виробничого характеру. Періодично з поточних питань завідувач бібліотеки інформував ректора, його заступника та бюро інституту в усній формі або за допомогою доповідних записок⁴⁷, а за кожний місяць, щоквартально, кожного півроку і за рік звітував за встановленою формою⁴⁸.

З перших днів функціонування бібліотеки як структурного підрозділу ІНО з ініціативи бюро інституту та редакції періодичного видання „Вісті ІНО” було налагоджено щотижневе інформування її керівника про чисельність, книжок записаних у інвентарну книгу, на яке число книг заведено каталожні картки, скільки книг видано з бібліотеки на руки користувачам і через читальний зал і про інші факти діяльності книгозбірні⁴⁹.

Вже, починаючи з 1921 року, інститутська бібліотека відновлює науково-дослідну роботу. Зокрема, для ознайомлення з досвідом роботи великих бібліотек її представнику В.М.Головіну був виданий мандат на право відвідати бібліотеки Москви та Києва⁵⁰. У 1923 році бібліотека Кам'янець-Подільського ІНО знову долучається до науково-методичної роботи на всеукраїнському рівні. Почалося це з листа директора Всенародної бібліотеки України С.Пастернака і її ученого секретаря М.Іванченко, що надійшов на адресу бібліотеки інституту в березні 1923 року, з інформацією про те, що при ВБУ впродовж кількох років функціонує Кабінет бібліотекознавства зі спеціальним бібліотечним музеєм, який „своїм завданням має зібрати як найповніше не лише бібліотекознавчу та, взагалі, книгознавчу літературу всіма мовами, але й різноманітний матеріал, що так чи інакше характеризував би окремі стадії бібліотечної роботи та давав уявлення про різні бібліотеки як України, так і закордону, в сучасному та минулому...”⁵¹ Водночас керівники ВБУ закликали працівників інституту народної освіти з метою поповнення збірок Кабінету та Музею бібліотекознавства ВБУ надіслати їй, по можливості, в двох примірниках

плани, фотографії бібліотеки, її внутрішніх приміщень і устаткування, керівників, співробітників та відомості про них, зразки каталожних карток, бібліотечного діловодства та звітності, інвентарних книг, печаток, штампів, екслібрисів, шифрів, етикетів, оправ, формулярів, читацьких квитків, марок, форм статистичної звітності, правил внутрішнього розпорядку, інструкцій, доповіді, кошториси, друковані каталоги і загалом всі друковані та писані видання бібліотеки, матеріали про бібліотечні об'єднання, конференції, з'їзди, відомості про участь бібліотеки в загально-громадському житті тощо⁵². Робота з поповнення матеріалами Кабінету бібліотекознавства та Музею бібліотекознавства Всенародної бібліотеки України в інститутській бібліотеці набрала системного характеру і активно продовжувалася в наступні роки⁵³.

Поряд із цим працівники бібліотеки в 1928 році на прохання УКП обдумували питання про зміни в системі рубрикації⁵⁴.

Іншим прикладом залучення бібліотеки КПНО до наукової роботи з бібліотекознавства та книгознавства стала участь її представника в роботі Всеукраїнської наради працівників книги, що проходила наприкінці жовтня 1923 року. Адже це було не формальне перебування. Запрошення полягало в тому, щоб її представник надав учасникам наради інформаційні відомості про саму бібліотеку та виголосив дві доповіді. На цій нараді в Харкові представляв інститутську бібліотеку і виступив з двома доповідями завідувач бібліотеки Микола Суслопаров. Для цього йому було видане відповідне відрядження та виділені кошти. Обов'язки заступника по бібліотеці на час відрядження М.Суслопарова виконувала Л.Соханевич⁵⁵.

Слід особливо зупинитися на наукових студіях завідувача інститутської бібліотеки М.І.Ясинського. Результатом його праці став рукопис „Короткого підручника для упорядкування й ведення селянських бібліотек”, який був переданий у 1923 році для опублікування Кам'янецькому політосвіткому.

Із числа бібліотечних працівників науковій роботі приділяла увагу і її завідувач П.Ю.Гречина, яка головним чином розробляла організаційні питання діяльності бібліотеки. Вона виступила на економічній нараді з науковою доповіддю на тему „Організація бібліотечної справи в ІНО”⁵⁶.

Бібліотека інституту проводила активну культурно-освітню роботу серед населення Кам'янецьчини, зокрема передала видання ТІЗ і ДВУ, яких було в фонді від 40 до 60 примірників і які не користувалися попитом серед читачів, окресільбудинкові для наступного розподілу в сільські бібліотеки⁵⁷.

Співробітники бібліотеки, як і всі працівники інституту народної освіти того часу, брали участь у соціалістичному змаганні. В зобов'язаннях вони передбачали такі пункти, як: посилити темп і поліпшити роботу шляхом комплектування та впорядкування предметних каталогів бібліотеки, раціоналізації та підвищення трудової дисципліни, сприяння якнайбільшому охопленню обслуговуванням літературою студентської маси, забезпечення стовідсоткової українізації роботи бібліотеки через максимальне просунення української політичної, технічної і популярно-наукової літератури, організація активу читачів-друзів книжки для проведення політико-освітньої роботи, проведення інструктування, консультацій і збору книг для підшефного села Гуменці, розташованого на околиці Кам'янця-Подільського, тощо. Виконання зобов'язань облікувалося в спеціально заведеному для цього обліковому журналі⁵⁸.

На початку функціонування Інституту народної освіти його бібліотеку очолював Іван Сливка⁵⁹. Помічником у нього працював Михайло Ясинський. У вересні 1920 року він став завідувачем бібліотеки ІНО. У майбутньому М.І.Ясинський – видатний український бібліограф, чие ім'я було несправедливо забуте аж до 90-х років минулого століття⁶⁰. Михайло Ілліч брав активну участь у роботі наукового бібліографічного гуртка, який діяв при університеті з 1919 року на чолі з приват-доцентом М.А.Плевако⁶¹, а головне вмiло поєднував організаційно-бібліотечну, педагогічну та науково-дослідну роботу⁶².

Після М.І.Ясинського тимчасово обов'язки бібліотекаря виконував М.З.Сулопаров, а його помічником працювала Романовська⁶⁴. М.З.Сулопарова на посаді завідувача бібліотеки змінила Романовська. При цьому бібліотеку соціально-економічного семінару очолив Товстуха⁶⁵.

У кінці листопада 1924 року заміщення посади бібліотекаря ІНО стали організовувати на конкурсній основі. До претендентів ставилися підвищені вимоги, в тому числі мати бібліотечний і громадський стаж роботи та знання німецької, французької, або іншої іноземної мови⁶⁶. Відомостей про те, як він організовувався в архівному фонді ДАХО поки що не знайдено. Починаючи з серпня 1925 року, на базі Центральної окружної бібліотеки за вказівкою інспектора Наросвіти України почали проводити практичну та теоретичну роботу „як засіб перепідготовки і підготовки бібліотекарів”⁶³. Восени 1926 року на посаді керівника бібліотеки Романовську змінила А.Шляпникова⁶⁷ і очолювала її до листопада 1927 року⁶⁸. Наступним керівником структурного підрозділу стала бібліотекар 1 розряду П.Гречина⁶⁹.

На початку весни 1929 року завідував бібліотекою ІНО Віктор Опольський, який, за оцінкою ректора інституту Ф.Кондрацького, свої обов'язки виконував акуратно та у ставленні до радянської влади проявляв лояльність, бібліотекарем 1 групи була Параска Гречина та бібліотекарем 2 групи – Олександр Щукін⁷⁰. 3 липня 1930 року інститутською бібліотекою керувала С.О.Раєвська. 3 грудня 1931 року її наступницею стала Лариса Томачинська⁷¹.

Список використаних джерел:

1. Пархоменко В.М. З історії бібліотеки Кам'янець-Подільського державного педагогічного університету // Освіта, наука і культура на Поділлі. Збірник наукових праць. Т. 1. Кам'янець-Подільський: Кам'янець-Подільський державний педагогічний університет, інформаційно-видавничий відділ), 1998. – С. 60-62.

2. Кам'янець-Подільський державний університет: минуле і сьогодення / За заг. ред. О.М.Завальнюка. – Кам'янець-Подільський, 2003. – С. 38.

3. До т. Ректора Кам'янецького українського університету, 1921 р. – Державний архів Хмельницької області (Далі – ДАХО. – Ф. Р. 302. – Оп. 1. – Спр. 194. – Арк. 33, 34.

4. Командиру 209 полку. – Там само. – Ф. Р. 302. – Оп. 1. – Спр. 194. – Арк. 49.

5. Лист помкомроти Гарбі, 12 грудня 1921 р. – Там само. – Ф. Р. 302. – Оп. 1. – Спр. 194. – Арк. 45.

6. Телеграма політкомісара Чалого до Наркомпросу України. – Там само. – Спр. 367. – Арк. 26.

7. Посвістак О.А. Культурно-освітня і наукова інтелігенція Поділля та влада на поч. 20-х років ХХ століття: зародження політичного конфлікту // Наукові праці Кам'янець-Подільського державного університету: Історичні науки. – Т. 16. – Кам'янець-Подільський: Оіюм, 2006. – С. 257.

8. До управління ІНО бувшого завід. Бібліотекою ІНО Михайла Ясинського. – ДАХО. – Ф. Р. 302. – Оп. 1. – Спр. 367. – Арк. 61.

9. До Кам'янецького університету. – Там само. – Спр. 194. – Арк. 14.

10. Лист до Віднаросу. – Там само. – Арк. 24.

11. Лист в Інститут м. Кам'янець-Подільського від директора і секретаря Центральної науково-навчальної бібліотеки, 1922 р. – Там само. – Спр. 367. – Арк. 37.

12. Лист голови історико-філологічного відділу Всеукраїнської академії наук до Кам'янецького Інституту народної освіти, травень 1924 р. – Там само. – Спр. 694. – Арк. 81.

13. Дозвіл Укрпрофосвіти передавати з бібліотеки непотрібні книги до ВБУ. – Там само. – Спр. 916. – Арк. 3.

14. Витяг із протоколу засідання бюро ІНО від 17 листопада 1922 року. – Там само. – Спр. 143. – Арк. 2.

15. Заява М.А.Кердимона до т. Ректора Кам'янецького ІНО. – Там само – Спр. 367. – Арк. 29.

16. До Академічних, громадських і інших бібліотек міст Вінниці, Київ, Ніжина, Чернігова, 1922 р. – Там само. – Ф. Р. 302. – Оп. 1. – Спр. 367. – Арк. 16; Ректору Каменец-Подольського ІНО. Главная библиотека высшей школы г. Одессы. – Там само. – Арк. 45.

17. До товариша ректора ІНО завідуючого бібліотеки М.Ясинського, 1922 р. – Там само. – Арк. 23.; До канцелярії Кам'янецького ІНО завідуючого бібліотеки, 1922 р. – Там само. – Арк. 50.

18. Заява до бюро Інституту народної освіти політкомісара бібліотеки І.Стойкевича від 30 жовтня 1922 р. – Там само. – Арк. 44.

19. Звіт по фундаментальній бібліотеці ІНО за 1922 рік. – Там само – Спр. 366. – Арк. 7.

20. Лист ректора Кам'янець-Подільського ІНО до НКО про перегляд штатів інституту, літо 1925 р. – Там само. – Спр. 695 – Арк. 106.

21. Лист ректора Кам'янець-Подільського ІНО до Київської Всеукраїнської Наукової Бібліотеки, 15 квітня 1925 р. – Там само. – Арк. 72.

22. Відомість про рух книжок по бібліотеці ІНО, грудень 1927 р. – Там само. – Спр. 916. – Арк. 68.

23. Акт на купівлю книги Гнедича „История искусств”, вересень 1927 р. – Там само. – Спр. 916. – Арк. 29.

24. Звернення до бюро ІНО про необхідність передплатити партійні і фахові журнали. – Там само. – Спр. 366. – Арк. 6.

25. До бюро ІНО, 14 січня 1923 р. – Там само.

26. Лист завбібліотекою М.Ясинського в парком, січень 1922 р. – Там само. – Спр. 367. – Арк. 1.

27. Листування завідувачів кафедрами Кам'янець-Подільського ІНО щодо замовлення літератури і періодичних видань, 15 квітня 1930 р. – Там само – Спр. 1340. – Арк. 11, 14.

28. Кам'янець-Подільський державний університет: минуле і сьогодення. – Кам'янець-Подільський: Оіюм, 2003. – С. 52-53.
29. Лист в. об. бібліотекаря М.Ясинського до господарської ради з проханням встановити полиці в бібліотеці для розміщення книжок. – ДАХО. – Ф. Р. 302. – Оп. 1. – Спр. 194. – Арк. 7.
30. Проект організації читального залу при студентському клубі КПШНО. – Там само. – Спр. 367. – Арк. 18-21.
31. Лист т.в.о. бібліотекаря М.Сулопарова до бюро ІНО. – Там само. – Спр. 366. – Арк.95, 96.
32. Докладна записка зав бібліотекою Шляпникової правлінню ІНО з проханням затвердити нові правила користування бібліотекою. – Там само – Спр. 1040. – Арк. 5.
33. Відчит по бібліотеці Кам'янець-Подільського ІНО за 1922-1923 рік. – Там само. – Спр. 366. – Арк. 99.
34. Лист бібліотекаря М.Сулопарова до бюро ІНО. – Там само. – Спр. 694. – Арк. 43.
35. До Народного Комісаріату Освіти. Ректор Кам'янець-Подільського ІНО В.Геринович, 9 вересня 1925 р. – Там само. – Спр. 695. – Арк. 241.
36. Оголошення зав бібліотеки М.Сулопарова про заборону виносити книги з читальні, 27 лютого 1924 р. – Там само. – Оп. 4. – Спр. 71. – Арк. 10.
37. Відчит по бібліотеці Кам'янець-Подільського ІНО. 1922-1923 рік. – Там само. – Оп. 1. – Спр. 366. – Арк. 99.
38. Праця читальні педагогічного семінару під час учительських курсів, червень 1924 р. – Там само. – Спр. 694. – Арк. 116.
39. Місячний звіт бібліотеки Кам'янець-Подільського ІНО за вересень 1925 року. – Там само. – Спр. 695. – Арк. 235.
40. Місячний звіт бібліотеки за жовтень 1925 р. – Там само. – Арк. 265.
41. Кам'янець-Подільський державний університет: минуле і сьогодення... – С. 67.

42. Відповідь на побажання студентів, березень 1924 р. – ДАХО. – Ф. Р. 302. – Оп. 1. – Спр. 694. – Арк. 34.

43. До бюро ІНО, побажання від 12 березня 1924 р. – Там само. – Спр. 394. – Арк. 33.)

44. Кам'янець-Подільський державний університет: минуле і сьогодення. – Кам'янець-Подільський: Оіюм, 2003. – С. 52-53.

45. Звернення ректора ІНО до бібліотекаря Романовської про графік роботи бібліотеки на час зимових канікул. – ДАХО. – Ф.Р. 302. – Оп. 1. – Спр. 694. – Арк. 237.

46. Лист зав бібліотекою ІНО Шляпникової до Всенародної Бібліотеки України, 15 вересня 1927 року. – Там само. – Спр. 1040. – Арк. 4.

47. Протоколи засідань Бібліотечної ради Кам'янець-Подільського ДУУ від 17 і 24 січня 1920 року. – Там само. – Ф. Р. 582. – Оп. 1. – Спр. 89-а. – Арк. 43-46.

48. Місячний звіт бібліотеки за жовтень 1925 р. – Там само. – Ф. Р. 302. – Оп. 1. – Спр. 695. – Арк. 265; Статистичні відомості про роботу бібліотеки інституту, 1925 рік. – Там само. – Оп. 4. – Спр. 76. – Арк. 2-3.

49. До тов. бібліотекаря від секретаря бюро та співсекретаря „Вістей”, 26 червня 1923 р. – Там само. – Оп. 1. – Спр. 366. – Арк. 109.

50. Заява Головіна В.М. про видачу йому мандату на право відвідати бібліотеки Москви. – Там само. – Оп. 3. – Спр. 18. – Арк. 6.

51. До бібліотеки Кам'янець-Подільського ІНО. Лист директора ВБУ С.Пастернака і вченого секретаря М.Іванченка, 1923. – Там само. – Ф. Р. 916. – Оп. 1. – Спр. 916. – Арк. 60.

52. Там само.

53. Лист ВБУ до бібліотеки КПІНО про поповнення матеріалами Кабінету бібліотекознавства та Музею бібліотекознавства, 1927 р. – Там само. – Ф.Р. 302. – Оп. 1. – Спр. 916. – Арк. 60.

54. Лист УКП до бібліотеки ІНО з проханням внести пропозиції про зміни в системі рубрикації. – Там само. – Арк. 45.

55. Доповідна записка тов. біб. М.Суслопарова директорові ІНО від 12 жовтня 1923 р. – Там само. – Спр. 366. – Арк. 107.
56. Матеріали доповіді Гречини на економічній нараді, грудень 1927 року. – Там само. – Спр. 1040. – Арк. 7-9.
57. До правління Інституту народної освіти інспектор Окрполітосвіти Камокруш, 1925 р. – Там само. – Спр. 395. – Арк. 167.
58. Договір про соціалістичне змагання співробітників бібліотеки Кам'янець-Подільського ІНО, 10 червня 1930 р. – Там само. – Спр. 1339. – Арк. 1.
59. До бюро Кам'янецького ІНО завідуючого бібліотекою Івана Сливки, 25 грудня 1922 р. – Там само. – Ф. Р. 303. – Оп. 1. – Спр. 367. – Арк. 59-60.
60. Арутюнова С. Михайло Ясинський та катеринославський журнал „Зоря” // Вісник книжкової палати. – 1999. – № 11. – С. 27.
61. Даниленко В.М., Завальнюк О.М., Телячий Ю.В. Освіта України в роки національно-демократичної революції (1917-1920): з хроніки подій. – Кам'янець-Подільський: Абетка-НОВА, 2005. – С. 215.
62. Королевич Н.Ф., Геращенко М.В. Бібліограф М.І.Ясинський (1889-1967): Бібліографічний нарис. – К., 1995. – С. 5, 6.
63. Лист інспектора Наросвіти до всіх установ наросвіти. – ДАХО. – Ф.Р. 302. – Оп. 1. – Спр. 695. – Арк. 151.
64. Розпорядження ректора ІНО В.Гериновича до тт. Зеланда, Репетука, Товстухи, 1 жовтня 1924 р. – Там само. – Спр. 694. – Арк. 204.
65. Розпорядження ректора про передачу бібліотеки від Суслопарова Романовській, 24 листопада 1924 р. – Там само. – Арк. 204.
66. Розпорядження ректора ІНО, 25 листопада 1924 р. – Там само. – Арк. 205.
67. Акт передачі бібліотеки КПІНО Романовською Шляпниковій, 25 листопада 1926 р. – Там само. – Спр. 916. – Арк. 31.

68. Докладна записка зав бібліотекою до правління ІНО. – Там само. – Спр. 1040. – Арк. 5.

69. Акт передачі бібліотеки КПІНО бібліотекарю 1 розряду Гречині. – Там само. – Спр. 916. – Арк. 49.

70. Лист ректора Кам'янець-Подільського ІНО Ф.Кондрацького до Окр. військкомату, 15 березня 1929 р. – Там само. – Оп. 4. – Спр. 37. – Арк. 3, 15.

71. Акт про передачу бібліотеки КПСВ, 6 грудня 1931 р. – Там само. – Оп. 1. – Спр. 1496. – Арк. 6-9.

Анотація

В статье раскрываются основные вехи становления и трудности функционирования библиотеки Каменец-Подольского государственного университета в период существования института народного образования, вызванные реформированием и репрессивными мерами в отношении первого в Юго-Западном регионе Украины высшего учебного заведения.

Ключевые слова: библиотека, институт народного образования, книжный фонд, формирование, обмен, изъятие, виды деятельности.

УДК 027.7(477.43-25)''1920/1930''

Ю.В.Олійник

м. Хмельницький

БІБЛІОТЕКА КАМ'ЯНЕЦЬ-ПОДІЛЬСЬКОГО ДЕРЖАВНОГО УНІВЕРСИТЕТУ У 20 – НА ПОЧАТКУ 30-Х РР. ХХ СТ.

У статті на основі архівних джерел висвітлюється процес становлення бібліотеки Кам'янець-Подільського держуніверситету в 20-30-х рр. ХХ ст., налагодження її роботи, участь працівників бібліотеки у культурно-освітній роботі вузу та міста.

Ключові слова: бібліотека, інститут народної освіти, інститут соціального виховання, книжковий фонд, періодичні видання.